

SLAVOJ ŽIŽEK

CA UN HOȚ ZIUA ÎN AMIAZA MARE: PUTEREA ÎN EPOCA POST-UMANITĂȚII

(fragment)

Există un vechi blestem chinez (despre care nimeni din China nu știe nimic, așa că probabil e o invenție occidentală) care spune: „Să-ți fie dat să trăiești în vremuri interesante!” Vremurile interesante sunt vremuri de necaz, confuzie și suferință. Și se pare că în unele țări „democratice” am asistat în ultimul timp la un fenomen ciudat care demonstrează că trăim într-adevăr în vremuri interesante: apare ca de nicăieri un candidat care câștigă alegerile, care, într-un moment de confuzie, construiește în jurul numelui lui sau ei o mișcare – atât Silvio Berlusconi, cât și Macron au explodat pe scenă în acest mod. Dar ce ne semnaleză acest proces? Categori, nu vreun fel de angajament popular direct care trece dincolo de politica de partid – dimpotrivă, n-ar trebui să uităm niciodată că astfel de figuri apar cu deplina susținere a cercurilor conducătoare sociale și economice. Funcția lor este să ascundă antagonisme sociale concrete – oamenii sunt uniți în mod magic împotriva vreunei amenințări „fasciste” demonizate. În 1990, Václav Havel a fost primul căruia i-a scăpat acest vis: când s-a întâlnit prima oară cu Helmut Kohl, după ce a fost ales președinte, a făcut o sugestie ciudată: „De ce să nu lucrăm împreună la dizolvarea tuturor partidelor politice? De ce să nu înființăm un singur partid mare, Partidul Europei?” Ne putem imagina zâmbetul sceptic al lui Kohl...

Ceea ce indică această ascensiune bruscă, de nicăieri, a unor partide fără niciun program clar este dezintegrarea spațiului politic așa cum îl știam noi: chiar dacă partidele politice rămân cadrul general al vieții politice, e ca și cum ele și-ar fi epuizat potențialul. Aici sunt posibile mai multe opțiuni, care depind toate de cum se vor articula noile antagonisme politice – populiști versus tehnocrați etc. Dar ce e clar e că nu mai există un proiect politic real de mobilizare și organizare a oamenilor. Dacă va apărea un nou proiect politic, el va trebui să vină dinspre stânga.

Acest fenomen ciudat, unul din efectele vizibile ale amintitei rearanjări pe termen lung a spațiului politic din Europa, ne readuce la Berlusconi și Macron: noi mișcări apar de nicăieri, când niciunul din partidele mari și vechi,

conservatoare sau liberale, nu mai reușește să se impună ca agent al noului centru radical, astfel că cercurile conducătoare se panichează și trebuie să inventeze o nouă mișcare pentru a păstra lucrurile așa cum sunt. Numele respectivelor lor mișcări (mai mult decât doar partide) par similare prin universalitatea lor goală, care se potrivește cu orice și oricine. Cine n-ar fi de acord cu *Forza Italia!* sau cu *La République En Marche* – ambele sloganuri desemnează sensul abstract al unei mișcări victorioase, fără specificarea vreunei direcții a mișcării sau a scopului ei. Ambele au ieșit în față ca reacții ale cercurilor conducătoare panicate. Există, bineînțeles, o diferență evidentă între cele două, o diferență de accent: Berlusconi a intrat în scenă atunci când, după marea campanie anticorupție, întreaga configurație politică tradițională a Italiei s-a prăbușit și foștii comuniști au rămas singura forță viabilă, în timp ce Macron a ajuns în prim-plan atunci când populismul neofascist al lui Le Pen a amenințat să câștige alegerile. Rolul lui e descris cel mai bine de un cuvânt folosit de unii din susținătorii lui: în ultimii ani, Marine Le Pen a fost de-demonizată treptat și percepută ca parte a spațiului politic „normal” (acceptabil), iar sarcina e de a o *redioliza*, de a arăta publicului politic că rămâne aceeași fascistă antisemită dintotdeauna, și ca atare nu poate fi tolerată de niciun democrat serios. Evident, un astfel de gest de rediolizare nu este suficient: în loc să ne concentrăm doar asupra fetișului diabolic, ar trebui să punem imediat întrebarea cum a putut un astfel de „demon” să apară în societatea noastră (în cazul ei, Le Pen e o reacție la politica a cărei întruchipare e Macron). Funcția diabolizării e tocmai de a ascunde această legătură, de a plasa vina asupra unui agent din afara spațiului democratic.

Un argument liberal clasic pentru a vota pentru Clinton sau Macron și împotriva lui Trump sau Le Pen e că, chiar dacă e adevărat că Clinton și Macron reprezintă tocmai impasul care le-a dat naștere lui Trump sau Le Pen, a nu vota pentru Clinton sau Macron e ca și cum ai vota pentru un dezastru actual pentru a preveni un posibil dezastru viitor. Acest argument pare convingător, cu condiția să

ignorăm temporalitatea. Dacă Le Pen ar fi fost aleasă președinte în 2017, asta ar fi putut declanșa o mobilizare antifascistă puternică, făcând ca realegerea ei să fie de negândit, plus că ar fi dat un impuls puternic alternativei stângiste. Astfel că cele două dezastre (Le Pen președinte acum sau ame-nințarea că Le Pen va fi președinte peste cinci ani) nu sunt la fel: dezastrul de după cinci ani de domnie a lui Macron, dacă aceasta se va dovedi a fi un eșec, va fi mult mai grav decât cel care nu a avut loc în 2017.

Istoric vorbind, a fost sarcina stângii să pună astfel de întrebări, așa că nu e de mirare că, odată inamicul diabolizat, stânga radicală a dispărut în mod convenabil din tablou – să ne amintim că, la alegerile din 2017 din Franța, orice scepticism stângist față de Macron a fost denunțat imediat drept sprijin pentru Le Pen. Așa că putem avansa liniștiți ipoteza că această eliminare a stângii a fost adevăratul scop al operațiunii și că inamicul demonizat a fost o recuzită convenabilă. Julian Assange scria de curând că motivul pentru care cercurile conducătoare ale Partidului Democrat au îmbrățișat narațiunea „Nu am pierdut noi – a câștigat Rusia” e că dacă nu făceau asta, insurgența creată de Bernie Sanders în timpul alegerilor prezidențiale din 2017 ar domina partidul. Și, în același mod în care cercurile conducătoare ale democraților americani îl diabolizează pe Trump ca să se descotorosească de Sanders, care reprezintă o amenințare, cercurile conducătoare franceze o diabolizează pe Le Pen ca să prevină o potențială radicalizare stângistă.

Titlul comentariului lui Hadley Freeman din *The Guardian*, vocea britanică a stângii liberale anti-Assange și pro-Hillary, spune totul: „Le Pen e o revizionistă de extremă dreapta a Holocaustului. Macron nu e. E o alegere grea?”¹ În mod previzibil, textul propriu-zis începe cu: „A fi bancher de investiții e analog cu a fi un revizionist al Holocaustului? Este neoliberalismul la același nivel cu neofascismul?” și respinge batjocoritor până și sprijinul stângist condiționat pentru Macron din turul doi, poziția: „Acum voi vota pentru Macron – cu *multă* reticență.” Acesta este șantajul liberal în cea mai rea ipostază a lui: ar trebui să-l susținem pe Macron necondiționat, nu contează că e un centrist neoliberal, doar că e împotriva lui Le Pen... E vechea poveste a lui Hillary împotriva lui Trump: în fața amenințării fasciste, ar trebui să ne strângem toți în jurul stindardului ei (și să uităm, în mod convenabil, că tabăra ei l-a eliminat cu brutalitate pe Sanders, contribuind astfel la pierderea alegerilor). Oare nu ni se permite nici să punem întrebarea: da, Macron e pro-european – dar ce fel de Europă personifică el? Însăși Europa ale cărei eșecuri alimentează populismul lui Le Pen, Europa anonimă aflată în serviciul neoliberalismului! *Asta* este esența afacerii: da, Le Pen e o amenințare, dar dacă îi oferim lui Macron întregul nostru sprijin, nu suntem prinși într-un fel de cerc și combatem efectul susținându-i cauza? Asta

îmi amintește de o ciocolată laxativă care se găsește în SUA. I se face reclamă cu comanda paradoxală: „Ești constipat? Mănâncă încă o ciocolată din aceasta!” – cu alte cuvinte, mănâncă tocmai lucrul care provoacă constipație, ca să te vindeci de ea. În acest sens, Macron e candidatul „ciocolată cu laxativ”, care ne oferă ca leac însuși lucrul care a provocat boala.

Ambii candidați s-au prezentat ca fiind antisistem, Le Pen într-un mod evident populist, iar Macron printr-un mijloc mult mai interesant: Macron era în afara partidelor politice existente, dar, tocmai ca atare, el reprezenta sistemul ca atare, în indiferența lui față de posibilitățile consacrate de alegere politică. Spre deosebire de Le Pen, care reprezenta pasiunea politică propriu-zisă, antagonismul dintre Noi și Ei (de la imigranți până la elitele financiare nepatriotice), Macron reprezenta o toleranță apolitică atotcuprinzătoare. Auzim adesea afirmația că politica lui Le Pen își trage forța din frică (frica de imigranți, de instituțiile financiare internaționale anonime), dar nu același lucru este valabil și pentru Macron? Acesta a ieșit primul din cauză că votanților le-a fost frică de Le Pen și astfel cercul s-a închis: niciunul dintre candidați nu a oferit o viziune pozitivă, amândoi au fost candidați ai fricii.

Adevăratele mize ale acestui vot devin clare dacă îl plasăm în contextul lui istoric mai larg. În Europa de Vest și Est, există semne ale unei rearanjări pe termen lung a spațiului politic. Până de curând, acesta a fost dominat de două tipuri principale de partide, care se adresau întregului corp electoral – un partid de centru-dreapta (creștin-democrat, liberal-conservator, popular) și un partid de centru-stânga (socialist, social-democrat) – cu partide mai mici adresându-se unei părți mai înguste a electoratului (ecologiști, neofasciști etc.). Acum apare, tot mai mult, un tip de partid care reprezintă capitalismul global, de obicei cu o relativă toleranță față de avort, drepturi ale homosexualilor, minorități religioase și etnice și așa mai departe; în opoziție cu acest partid există de regulă un partid populist anti-imigrație din ce în ce mai puternic care e însoțit, la periferia lui, de grupuri fățiș rasiste și neofasciste. Aici cazul exemplar e Polonia: după dispariția foștilor comuniști, principalele partide sunt partidul liberal centrist „anti-ideologic” al fostului prim-ministru Donald Tusk și partidul creștin conservator al fraților Kaczyński. Astăzi, problema esențială a centrului radical este aceasta: care dintre cele două partide principale, conservatorii sau liberalii, va reuși să se prezinte drept întruchipare a non-politicii post-ideologice, împotriva celui alt partid, care e respins ca fiind „prins încă în vechiul spectru ideologic”? La începutul anilor '90, conservatorii s-au descurcat mai bine; mai târziu stângiștii liberali, care au părut să obțină superioritatea, iar Macron e ultima figură care reprezintă un centru radical pur. Juergen Habermas și Peter Sloterdijk, cei doi mari adversari filosofici de pe scena germană, și-au exprimat

recent în public admirația față de Macron, în termeni destul de entuziaști, ca nouă speranță pentru Europa, chiar cu aluzii că, în același mod în care Hegel, când l-a văzut pe Napoleon călare în Jena, l-a descris drept *Weltgeist*-ul călare pe cal, la fel și Macron e întruchiparea *Geist*-ului european de astăzi. Când astfel de adversari radi-cali încep să vorbească aceeași limbă, e întotdeauna un fapt simptomatic – nu pentru unitatea lor profundă, ci pentru respingerea („represiunea”) care îi unește – respingerea unei stângi mai radicale, în acest caz.

Am ajuns astfel la cel mai de jos punct al vieții noastre politice: mai mult ca oricând, o falsă alegere. Da, victoria lui Le Pen ar reprezenta posibilități periculoase. Dar liniștirea adusă de victoria glorioasă a lui Macron nu e mai puțin periculoasă, dat fiind că victoria lui nu ne-a trezit, de fapt – efectul ei e unul exact opus: suspine de ușurare pretutindeni, coșmarul a luat sfârșit, slavă Domnului că pericolul a fost ținut la distanță, Europa și democrația noastră sunt salvate, astfel că acum putem reveni iar la somnul nostru liberal-capitalist.

În situația deznădăjduită în care suntem, confrunțați cu o falsă alegere, ar trebui să ne adunăm curajul de a ne abține pur și simplu de la vot. Să ne abținem și să începem să gândim. Locul comun „ajunge cu atâta vorbă, să acționăm” e profund înșelător – acum ar trebui să spunem exact opusul: ajunge cu presiunea de a face ceva, haideti să începem să discutăm serios, adică să gândim! Și prin asta vreau să spun că ar trebui, de asemenea, să lăsăm în urmă complezența stângii radicale de a repeta la nesfârșit că alegerile care ni se oferă în spațiul politic sunt false și că doar o stângă radicală înnoită poate să ne salveze – da, într-un fel, dar de ce, atunci, această stângă nu apare? Ce viziune are stânga de oferit, care să fie suficient de puternică pentru a mobiliza oamenii? N-ar trebui să uităm niciodată că suprema cauză a cercului vicios al lui Le Pen și Macron, în care suntem prinși, e dispariția unei alternative de stânga viabile.

Nu e de mirare că un nou spectru bântuie politica liberal-progresistă din Europa și SUA, spectrul fascismului. Trump în SUA, Le Pen în Franța, Orbán în Ungaria – cu toții sunt demonizați ca noul Rău împotriva căruia ar trebui să ne unim forțele. Orice minimă îndoială sau rezervă referitoare la alternativele care ni se oferă e declarată imediat semn de colaborare secretă cu fascismul. Într-un remarcabil interviu din *Der Spiegel*, publicat în octombrie 2017, Emmanuel Macron a făcut niște declarații care au fost primite entuziast de toți cei care vor să lupte cu noua dreaptă fascistă:

Există trei modalități posibile de a reacționa față de partidele extremiste de dreapta. Prima e de a acționa ca și cum ele nu există și de a nu mai risca întreprinderea unor inițiative politice care ar putea atrage aceste partide împotriva ta. Asta s-a întâmplat de multe ori în Franța și am văzut că nu funcționează. Oamenii

pe care speri să-i susții nu se mai văd reflectați în discursurile partidului tău. Și asta permite dreptei dure să-și consolideze publicul. A doua reacție e să alergi fascinat după aceste partide extremiste de dreapta.

Der Spiegel: Și a treia posibilitate?

Macron: A spune că acești oameni sunt adevărații mei inamici și de a te angaja în luptă cu ei. Exact asta e povestea celui de-al doilea tur al alegerilor prezidențiale din Franța.²

Chiar dacă poziția lui Macron e laudabilă, e esențial să o completăm cu o notă autocritică. Imaginea demonizată a unei amenințări fasciste servește în mod evident drept nou fetiș politic, în sensul freudian simplu de imagine fascinantă a cărei funcție e să ascundă adevărul antagonism. Fascismul însuși este inerent fetișist, are nevoie de o figură precum cea a unui evreu, condamnat drept cauză externă a necazurilor noastre – o astfel de figură ne dă posibilitatea de a ascunde antagonismul immanent care traversează societatea noastră. Susținerea mea e că exact același lucru este valabil pentru noțiunea de fascist din imaginația liberală de astăzi: ea ne dă posibilitatea de a ascunde impasuri imanente aflate la rădăcina crizei noastre. Dorința de a nu face niciun compromis cu alt-right-ul poate să ascundă ușor gradul în care suntem deja compromiși de acesta. Ar trebui să întâmpinăm cu bucurie orice semn al acestei reflecții auto-critice care apare treptat și care, deși rămâne cu totul anti-facistă, aruncă o privire critică și asupra slăbiciunii stângii liberale – vezi, de exemplu, extraordinara intervenție a lui Susan Sarandon³. Afirmția ei nu e că corectitudinea politică de tip me-too merge prea departe, ci că e pseudo-radicală, că radicalitatea ei e o poză. Sarcina nu e de a construi o coaliție între stânga radicală și dreapta fascistă, ci de a întrerupe alimentarea cu oxigen a alt-right-ului de către clasa muncitoare, prin abordarea votanților lui. Modalitatea prin care se poate realiza asta e mutarea mai la stânga, cu un mesaj mai radical și critic, adică exact ceea ce au făcut Sanders și Corbyn și ceea ce a constituit rădăcina relativului lor succes.

(din volumul Ca un hoț ziua în amiaza mare: Puterea în epoca post-umanității, în curs de apariție la Editura Cartier; traducere de Ciprian Șiulea)

¹<https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/apr/25/le-pen-far-right-holocaust-revisionist-macron-left>

²Citat din <http://www.spiegel.de/international/europe/interview-with-french-president-emmanuel-macron-a-1172745-2.html>.

³Vezi <https://www.theguardian.com/film/2017/nov/26/susan-sarandon-i-thought-hillary-was-very-dangerous-if-shed-won-wed-be-at-war> și, deoarece Guardian e așa cum e, a continuat imediat cu o reacție liberală din partea lui James Rubin, <https://www.theguardian.com/us-news/2017/nov/28/susan-sarandon-is-wrong-about-hillary-clinton>.

